

ARTICULUS II.

DE PACTIS EMPTIONI VENDITIONI ADJICI SOLITIS; LEGIS COMMISSORIÆ; ADDITIONIS IN DIEM; DE RETRO VENDENDO; ITEM DE JURE RETRACTUS.

544. *Dico I.* Pactum legis commissoriæ licite omnino emptioni venditioni adjicitur.

Prob. Nullo enim jure reprobatur, quin positive asseritur *L. 2. ff. de Leg. Commiss.* aliisque eodem, nec ex se adversatur justitiæ; consistit enim in hoc, ut, si debitor non solverit, res inempta sit, h. e. reddatur res cum fructibus, in quo nihil iniqui est. Ut vero vi hujus pacti ipso jure resolvatur venditio, requiritur 1º. ut pactum hoc (seclusa consuetudine forte contraria) venditioni adjiciatur in continenti; ac verbis directis, quæ ex sua significatione important resolutionem contractus, velut: *Res inempta esto*; secus enim, si verba adhibeantur obliqua, resolutionem contractus non nisi interveniente facto hominis importantia, velut: *Liceat fundum repetere*, non ipso jure resolvatur venditio, sed primum interventu judicis, *L. 3. C. de Pact. int. Empt.* 2º. Ut, habito resolutionis casu, continuo declaret venditor, velitne rem inemptam, an nihilominus stare contractu, *t. t. de Pact. Leg. Commiss.* Quod si tamen nullum esset solutioni præfixum tempus, venditio non committitur, nisi ante emptor per judicem constituatur in mora faciendæ solutionis, *arg. L. 32. ff. de usur. et fruct.*

545. *Dico II.* Licite etiam per se loquendo adjicitur pactum *additionis in diem*, sive quo convenitur, ut venditori liceat rem alteri *addicere*, hoc est, vendere, si intra certum tempus alius meliorem conditionem, id est, vel majus pretium obtulerit, vel solutionem celeriore; vel remittat onera ab emptore primo imposita; adeoque, dato casu, respectu emptoris primi inempta sit.

Prob. Nam constat ex *tot. tit. ff. de Addict. in diem*. Etsi autem, dum res inempta fit per pactum hoc, una cum re restitui debeant fructus formaliter extantes per *L. 6. et 16. ff. de Addict. in diem*; probabilius tamen non tenetur restituere fructus consumptos, etsi virtualiter extantes, sitque ex iisdem factus locupletior; tum per *L. 1. §. 4. ff. eod.* ubi emptor talis fructus et accessiones *lucrari* dicitur; tum quia fuit possessor bonæ fidei, et rei dominus, etsi revocabiliter. Dixi tamen *per se loquendo*; necesse est enim, ut emptor novus sincere, et non simulato tantum meliorem conditionem offerat. *L. 7. 9. ff. eod.*

Nec obstat 1º. quod *L. 6. et 16. cit.* non distinguant inter fructus, ac proinde fructus omnes, nec tantum formaliter extantes videantur debere restitui, nam

R. Etsi hæ leges non excipiant fructus consumptos, ac virtualiter extantes; excipit tamen eos *L. 2. cit.* dum inquit emptorem fructus *lucrari*, Vid. argumentum ex verbo *lucrari* desumptum quoad hos fructus *num. 205.* sicque in data responsione optime conciliantur leges.

Nec obstat 2º. quod, si venditio resolvatur ob pactum legis commissoriæ, restitui debeant ab emptore fructus omnes, etiam consumpti; nam

R. Lata est disparitas; dum enim per pactum legis commissoriæ resolvitur venditio, emptor est in mora culpabili; simul habuit pretium una cum re sibi vendita; ideoque nullam habet sibi faventem legem: aliter se res habet in casu altero; in hoc emptor sine culpa est; venditor interea pretium habuit, ejusque emolumentum; hinc emptori hic assistunt leges ante citatæ.

546. *Dico III.* Per se etiam licitum est pactum de *retrovendendo, vel redimendo*, quo scilicet convenitur, ut emptor, ejusve hæredes, possit aut debeat rem emptam revendere venditori: vel ut soli emptori liceat revendere; vel venditori soli liceat redimere; vel ut permissum utrique sit, emptori revendere, venditori redimere; sive dein certum præfigatur tempus, sive incertum.

Constat ex *c. 10. de fid. Instrum. Extrav. 1. et 2. inter Commun. h. t. L. 2. C. de Pact. int. Empt.* Dixi iterum *per se*; ne enim lædatur æqualitas, debet in venditione prima minui, vel augeri pretium pro ratione oneris, quod alteri contrahentium imponitur ex pacto retrovendendi. Unde si pactum adjiciatur in solius venditoris gratiam, ut huic soli liceat, quando voluerit, redimere, non vero emptori pari libertate revendere, debet minui pretium; contra augeri, si in solius gratiam emptoris adjiciatur, ut huic pro libitu soli revendere liceat, non sic venditori redimere; in priore enim casu emptori, in altero venditori non leve imponitur onus, pretio æstimabile, quod proin compensari debet, ne in contractu lædatur æqualitas, ita jubente justitia commutativa. Præterea pretium esse justum debet in revenditione, vel eo scilicet, quo valet tempore revenditionis; vel, si ita conventum, eodem, quo res primo vendita, ut ita evitetur iniquitas et usura palliata.

Porro emptor, dum vi pacti retrovendit, nullos probabilius fructus, ne quidem extantes formaliter, exceptis solis pendentibus et immaturis, cum re restituit; quin pendentes cum venditore dividit, *arg. L. 6. C. de Pact. int. Empt. et Vendit.* cum res fructificet domino suo, dominus vero rei interea antequam revenderetur, emptor fuit per *L. 4. C. eod.* Estque quoad hoc inter pactum de *retrovendendo*, tum inter duo priora, *legis commissoriæ* et *additionis in diem* disparitas, quod, in his duobus posterioribus venditionis resolutio fiat sic, ut retrotrahatur ad tempus vel intermedium, vel primum, quo facta venditio prima; cum nec leges fructuum omnium irrevocabile concesserint dominium. In priore vero casu resolutio venditionis non æque retrotrahitur; sed fit per *venditionem novam*: nec leges revocabile solum huic emptori tribuunt dominium, sed generaliter et absolute; ac merito, poscente ita æquitate; cum enim primus venditor interea perceperit omne pretii emolumentum irrevocabiliter; æquum sane est, ut et emptor primus sic fructus interim percipiat. Adde, quod in hac sententia usuræ palliata præcludatur aditus.

Nec obstat, quod in *c. 5. h. t. et c. 4. de pignorb.* reprobetur emptio venditio celebrata cum pacto de *retrovendendo*; non enim ibi reprobatur pactum de *retrovendendo* simpliciter, sed quod interveniret, ut facile hac in materia contingit, si res non sincere geratur, usura palliata; cum emptor

ibi fructus caperet ex re data pignori, nec vere vendita, sed solum ficto et simulate.

547. *Dico IV.* Jus retractus (alias dictum prothymiseos) est jus prælationis, quo quis præfertur emptori alteri. Est duplex, jus retractus legalis, et gentilitii. Prius sic dicitur, quia de jure communi civili quibusdam conceditur; alterum, quia proximo consanguineo competit contra emptorem extraneum in re immobili vendita a suo consanguineo. Fundatur hoc jus partim in jure canonico, c. 8. *de in integr. Restit.* partim constitutione FRIDERICI imperatoris, §. *Feud* 13. partim ratione, ut res majorum in familia ad hujus splendorem permaneant, ac quia per se triste est avitas domos ad extraneos devolvi, *arg. L. 38. ff. de R. V. et L. 22. C. de Administr. Tut.*

Ut tamen jus retractus effectum sortiatur, atque exerceatur legitime, requiritur 1º. ut retractio fiat intra annum utilem, sive annum et diem a die factæ et cognitæ alienationis, *arg. c. 8. de in integr. Restit. 2. Feud. 9. ubi: Annali silentio, ex quo sciverit, computando.* 2º. Ut retrahens suo retrahat nomine; quia jus retractus est personale, concessum in personæ favorem. Unde neque gaudens hoc jure istud in alium transferre potest. 3º. Ut retrahens tantum persolvat venditori pretium, quantum, intra justis limitibus, emptor obtulit; nec enim privilegium hoc vergere sine causa in venditoris præjudicium debet. 4º. Ut simul compenset expensas necessarias et utiles, quas forte jam bonæ fidei emptor et possessor in re empta fecit. *THAQUELL. Tr. de Jur. Retract.*

ARTICULUS III.

AN LICITA SIT EMPTIO CENSUS?

548. *Præmitto I.* Census sumptus formaliter (nam objective est ipsa illa res, quæ percipitur) est jus pensionem annuam ex re, vel persona alterius percipiendi. Qui jus percipiendi habet, *censualista*, sive creditor; qui vero obligationem solvendi pensionem, *censuarius*, vel debitor appellatur; id vero, in quo fundatur jus, sive unde pensio capitur, res *censitia*, vel *censualis*, ut ager.

II. Potest variis modis census constitui, ex quibus maxime usitati sunt sequentes: scilicet legato; donatione, transactione, condemnatione, emptione; unde quinque sunt celebriores census species: legatarius, donatarius, transactitius, pœnalis, emptitius; ex quibus postremum solum cum cadere in suspicionem injustitiæ posset, hujus est loci. Emptio venditio, qua constituitur, contractus censualis dicitur, ac definitur: conventio, qua jus percipiendi redditus annuos, ex re, vel industria personæ provenientes venditur, emitur.

III. In genere alius est *reservativus*; alius *consignativus*. Prior est, quando dominium rei plenum transfertur in censuarium, reservata solum pensione ex fructibus rei datæ, vel quantitate pecuniaria quotannis solvenda, *L. fin. C. de Res. perm.* Licetum esse hunc censum nemo ambigit; ac constat ex facto *JOSEPHI Gen. 47.* dum prædia Ægyptiorum per frumenti permutationem

Pharaoni acquisita iis pleno jure restituit, reservata solum pensione annua. Alter est, quando, retento rei dominio, dominus alteri, uno ex dictis ante modis, consignat, vel constituit jus percipiendi pensionem annuam sive fructuariam, sive pecuniariam.

IV. Census *emptitius* dividitur 1º. in realem et personalem. *Realis* est, qui in certa aliqua re frugifera constituitur, ut vinea, agro, etc. unde solvi debet pensio, quemcumque res habeat possessorem; quia, cum hæc obligatio solvendi inhæreat rei, hæc semper cum re ad possessorem transit, instar servitutis, donec fuerit redempta. *Personalis* est, qui constituitur in persona certa, quæ obligatur ad solvendam pensionem annuam, ex industria, arte, opificio, non designatis una vel pluribus rebus certis, ex quibus præstanda sit pensio, licet aliquando in securitatem solvendi debiti in re aliqua certa creditori constituatur hypotheca.

2º. In redimibilem, et irredimibilem. *Redimibilis* est, qui redimi ex pacto convento potest, quod fieri potest tripliciter: nempe vel ex parte solius debitoris, si huic liceat, restituto pretio, se liberare ab obligatione solvendi porro census; vel ex parte solius creditoris, si iste possit pro libitu, resignato censu, repetere pretium; vel ex parte utriusque, si tam debitor pro libitu, restituto pretio, se liberare, quam vicissim creditor resignare censum, et repetere pretium; plane sicut Art. præc. dictum de pacto retrovendendi. *Irredimibilis*, qui nec debitore restituentem pretium, nec creditore id sibi restitui petente, invito altero tolli potest; licet utroque consentiente tolli semper possit.

3º. In *perpetuum* qui nullum habet præfixum terminum temporis; unde in eo et jus percipiendi pensionem, et obligatio eam solvendi transit ad hæredes utriusque partis; *temporalem*, qui lapsu temporis conventi absolvitur; *vitalitium*, qui ad tempus vitæ censualistæ sive creditoris constitutus; *pecuniarium*, qui numerata pecunia; *fructuarium*, qui est solvendus in fructibus.

549. *Dico.* Licita est emptio census non tantum realis consignativi, sed etiam, per se loquendo, personalis; idque verum est non solum de censu redimibili, sed et irredimibili: modo videlicet pretium sit justum, vel juxta consuetudinem, aut legem, ut in Germania §. pro 100.; vel deficiente lege juxta prudentem æstimationem.

Pars 1ª. satis clare expressa atque approbata habetur *Extrav. de Empt. Vend. inter Comm. 1. et 2.* Item jure civili, *L. 8. §. 2. ff. de peric. rei Vend.* ubi ususfructus sive jus percipiendi fructus ex prædio alieno dicitur emi posse; sed census realis est pars ususfructus. Nec refert fructuarius sit census, de quo per se non est dubium; an pecuniarius? quia pensio fructuaria et pecuniaria in valore æquales sunt, cum pecunia omnium rerum æstimationem recipiat; ergo si licet fructuaria, etiam pecuniaria licebit.

Pars 2ª. inde probatur; quia potest emi jus ex dictis ad fructus naturales; ergo etiam ad industriales et mixtos. Deinde potest, ac solet a magistratu constitui et imponi personæ obligatio solvendi tributum ex arte, opificio, industria personæ; ergo et talis obligatio vendi poterit. Dixi tamen: *per se loquendo*; supposito scilicet, quod persona sit ejusmodi, quæ vel arte, vel opificio, vel alia industria possit lucrum facere; secus enim emptio census

personalis esset fictitia, ac committeretur usura palliata. Quod idem de censu reali dixeris, si debitor nullam haberet rem fructiferam.

Pars 3^a. probatur æque facile 1°. quoad censum redimibilem; quia licet venditionibus aliis adjungere pactum de redimendo vel pro libitu venditoris, vel emptoris, vel utriusque; modo servetur æqualitas, augeatur, vel minuat pretium pro ratione oneris, alteri contrahentium impositi, ut dictum Art. præc. cur ergo non in hac venditione? Deinde quoad irredimibilem patet ex paritate de usufructu; si enim licitum est usumfructum totalem alicujus prædii emere vendere, sic, ut neutri parti, altera invita, liceat redimere, ut constat ex *L. 23. ff. et c. 85. in 6. de R. J.* licebit etiam sic emere et vendere censum, qui est pars usufructus; quod juris enim est in toto quoad totum, est quoque de parte quoad partem.

530. *Obj. I.* In contractu censuali intervenit mutuum virtuale, et proinde usura palliata; ergo. *Prob. Ant.* Quia si censuarius velit redimere censum, debet reddere pecuniam ejusdem quantitatis, sicut qui mutuum accepit, et præterea singulis annis, usque dum redimat, aliquid solvere.

II. In emptione census plus accipitur, quam datum sit; ergo committitur injustitia. *Prob. Ant.* Empto censu 5. aureorum in singulos annos pro 100. post lapsum 20. annorum accipit totam summam capitalem, et post 40. annos duplum, et insuper totam recipit summam capitalem a venditione, si hic vellet censum redimere.

III. Emptio census redimibilis ex utraque parte rejicitur et prohibetur a *Pro V. Extrav. et Constit. Cum onus.* In specie in Germania prohibetur a *CAROLO V. in Reform. Polit.* in Comitibus Augustanis anno 1548. solum permittente, ut jus redimendi tantum penes venditorem esse possit. Idem statuit *RUDOLPHUS II. in Ordin. Polit.* Francofurti anno 1577. tit. 19.

IV. Proprius et primarius pecuniæ usus est, ut per eam res cæteræ æstimentur; non vero ut ea sit sui ipsius æstimatio: sed hoc contingere videtur in emptione census *pecuniarii*; ergo hic saltem illicitus est.

V. Leges civiles prohibent, ne homo detur in pignus: sed per censum personalem homo videtur poni in conditione etiam deteriore; cum jus census sit majus jure pignoris; ergo non licebit emptio census personalis.

Ad 1um. *R. N. Ant.* Nam 1°. substantia contractus censualis aut rem, aut personam fructiferam exigit, ex cujus fructibus census emitur; sed hoc non curatur in mutuo. 2°. Substantiale est mutuo, ut vi contractus mutui detur obligatio ad summam capitalem restituendam totam, præcise scilicet ideo, quia mutuo accepta fuit; nec ante in mutuo habetur æqualitas; at hæc habetur in contractu censuali per obligationem præcise præstandi censum annum: ut vero vel venditor restituat pretium, vel emptor jus ad censum revendat, non provenit ex vi contractus censualis primum initi, et ob acceptas pecunias; sed potius requiritur contractus novus revenditionis et reemptionis, ad quem per speciale pactum se obligare possunt. Proinde dum redimitur census, redditur pecunia, et non ad inducendam æqualitatem contractus censualis primum initi, sed loco pretii pro re, quæ iterum venditur. 3°. Licet per revenditionem restituatur tota summa, sicut restituatur in mutuo; non tamen propterea contractus censualis dici potest flecti in mutuum, cum adhuc longe dispar utriusque effectus sit; in mutuo enim si

pereat pignus sine creditoris culpa, nihilominus obligatus permanet mutuarius ad restituendum mutuum, ut satisfiat obligationi in mutuo contractæ; at in contractu censuali, quia ad restitutionem pretii novus requiritur contractus, ac consequenter etiam merx reemenda, sequitur, cessare obligationem reddendi pretium, si res, aut persona censitia pereat; quia census sine re frugifera esse nequit. Unde si nihil est, quod retrovendatur, sine culpa creditoris, extinguatur etiam reemendi, et retrovendendi obligatio.

Ad 2um. *R. N. Ant. Prob. D.* Accipit totam summam capitalem vi contractus censualis *N.* vi empti juris ad percipiendam pensionem, vel censum *C.* In contractu censuali non emuntur pensiones ipsæ in se successive percipiendæ, sed jus ad illas; jus autem hoc ad pensiones singulas suo tempore percipiendas in æstimatione morali æquiparatur summæ capitali, quæ datur. Sic in emptione prædii et cujuscumque rei fructiferæ accidit, cujus redditus post lapsum 20. annorum adæquant summam capitalem emptionis, et post 40. annos habetur duplum, et simul habetur prædium; nec tamen ulla hic injustitia intervenit. Ac ratio est, quod universim in emptione rerum fructiferarum non emantur fructus successive percipiendi in se ipsis, sed jus ad illos, quod jus non tanti æstimatur, quanti omnes fructus simul collecti; sed quia remotis temporibus primum percipiendi, tantum in spe sunt, eventibus incertis, periculis, laboribus, expensis subjecti; non possunt ita æstimari, ac si jam omnes simul præsentibus percipiendi essent. Quod vero, soluto contractu, ac jure, dum census redimitur, reddi debeat pretium pro hoc jure datum, mirum esse non debet; quia tanti hoc jus valet, quando retrovenditur, quanti valebat, dum emebatur. Hinc retorquetur argumentum in quavis emptione venditione cum pacto de retrovendendo.

Ad 3um. *R. D. Ant.* Rejicitur tanquam ex natura sua usuraria *N.* propter periculum usurariæ intentionis *C.* Unde ait *Pius V.* si quis sub alia forma, quam ipse præscribat, contractus censuales celebraverit, contra eum tanquam de usuræ labe suspectum, eaque ex præsumptione agendum esse. Sed nec constitutio *Pii V.* est recepta in Germania, nec ubique; imo nec Romæ amplius viget, testibus *LESSIO* et *HAUNOLDO.* Pariter constitutioni *CAROLI V.* et *RUDOLPHI II.* contrario usu in plerisque provinciis derogatum est.

Ad 4um. *R. N. min.* Nam pecunia non est hic æstimatio sui ipsius, nec datur pecunia pro pecunia; sed est æstimatio juris et datur pecunia pro jure ad pensionem pecuniariam, sive dum venditur, et emitur primo, sive dum retrovenditur.

Ad 5um. *R. D.* Ne detur in pignus proprie, id est sic, ut, deficiente solutione, possit creditor illum usurpare ut servum *C.* ne detur in pignus improprie, id est, ne se obliget ad certam pensionem præstandam ex sua industria, arte, negotiatione, etc. *N.* Si enim hæc ipsi imponi possit a magistratu, cur non poterit ipse se ad eandem præstandam alteri obligare?

ARTICULUS IV.

DE LOCATIONE ET CONDUCTIONE, ITEM MANDATÓ.

§51. *Dico I.* Locatio conductio est contractus consensualis, bonæ fidei, quo usus rei, vel opera personæ alteri pro certa mercede conceditur, *Princ. Inst. et §. 1. h. t. L. 14. 22. ff. Locat. Conduct.* Hinc tria hæc ad hujus essentiam contractus requiruntur, et sufficiunt: 1º. Consensus mutuus, non vero actualis traditio. 2º. Res utenda, vel præstanda opera. 3º. Locarium, sive merces. Universim vero locatio conductio est rerum, quando rei usus; vel operarum, dum operæ illiberales præstantur; vel operis faciendi, dum opus conficitur pro certa mercede.

In *locatione rerum* is locator dicitur, qui rem utendam, vel fruendam concedit; conductor vero, qui accipit. In *locatione operarum* is, qui promittit vel præstat alteri operam pro mercede in ordine ad conficiendum opus, diverso sensu idem locator est et conductor; locator respectu operæ, conductor respectu operis: e contra qui operam postulat, ac dat mercedem, conductor est operæ, e locator operis, *L. 22. cit. §. 2.* Ac universim, qui recipit mercedem pro usu rei suæ, vel opera sua, *locator* dicitur; qui vero mercedem dat, *conductor*; qui tamen subinde alia in specie nomina in jure sortitur; qui enim agros conducit, *colonus*; qui ædes, *inquilinus*, *L. 37. ff. de acquir. poss.*; qui vectigalia, *publicanus* appellatur; *L. 16. ff. de V. S.*

Dixi vero: quo *usus rei, vel opera pro certa mercede* conceditur; hinc elucet 1º. magna hujus contractus cum emptione venditione similitudo; quin iisdem ferme legibus, quibus emptio venditio, regulatur, *pr. Inst. h. t.* Differt tamen locatio ab emptione maxime, quod in locatione res non in perpetuum, sed ad certum plerumque tempus pro mercede præstetur. 2º. Hinc et utriusque locatoris et conductoris obligatio deducitur.

Conductoris quidem obligatio est 1º. solvere mercedem conventam totam; quin, si in mora sit culpabili, cum usuris. 2º. Non deserere rem conductam ante finitum conductionis tempus, sine justa causa. 3º. Uti re conducta non ad alium usum, quam qui conventus. 4º. Damnum ferre, si res conducta ejus culpa lata, vel levi pereat, aut deterioretur, velut si inquilini culpa, ejusve domesticorum contractæ fenestræ, fornaces, seræ, etc. Communis auctorum per §. 5. *Inst. L. 9. 11. 13. 25. ac seqq. ff. h. t.*

Locator rerum tenetur 1º. dare liberum rei locatæ usum. 2º. Compensare expensas in rem locatam factas; ac quidem necessarias per se; utiles; si eas conductor cum locatoris scitu fecerit. 3º. Compensare damna conductori illata ex rei locatæ vitio, quod sciebat; imo si locavit dola vitiosa, licet ignoranter, ex speciali dispositione juris, *L. 19. §. 1. ff. h. t.* quia lex in hoc casu præsumit ignorantiam culpabilem. Constant hæc ex *L. 9. 13. 15. 19., etc. ff. h. t.* Sed et 4º. nequit expellere conductorem, nisi ob mercedem biennio non solutam, *L. 54. 56. ff. h. t.* vel ob malum rei usum, *L. 3. C. h. t.* vel ob necessariam reparationem, vel usum ipsi domino necessarium, *ibid.* Unde infertur, quod etiam, re vendita, eum expellere possit, juxta vulgatum illud Germanorum: *Kauff gehet vor Mieth.* 5º. Regulariter tene-

tur remittere mercedem vel totam, vel partem, si conductor sine sua culpa, sed vel injuria tempestatis, vel alio casu fortuito notabile passus damnum, *c. 3. h. t. L. 15. et 25. §. ff. eod.* Ac ratio est; quia pensio in locatione rei frugiferæ ad compensandos fructus percipiendos constituitur; ergo vel nulla, vel modica debet exigi pensio, si nulli, vel modici possint fructus percipi. Dixi tamen: *regulariter*; excipi enim debet 1. si aliter fuisset conventum. 2. Si damnum sit modicum, *L. 25. ff. h. t. 3.* Si damnum compensetur per præcedentium, vel sequentium annorum fertilitatem. 4. Si jam collecti fuissent fructus, et postea periissent casu, ut incendio.

Locator operæ tenetur 1º. remittere mercedem, si sua culpa non præstitit, quod promisit, *L. 15. §. 6. ff. h. t. 2º.* Non recedere sine justa causa ex servitio ante finitum tempus; uti et conductor sine causa ex eodem nequit ante terminum expellere. 4º. Compensare damna ex immaturo discessu orta domino; id enim poscit justitia, ac *arg. L. 1. C. de serv. fugit.* Unde non peccant solum famuli, ancillæ, etc. sic discedentes, sed et tenentur ad compensanda damna inde profecta.

§52. *Dico II.* Mandatum est contractus consensualis, bonæ fidei, quo negotium honestum, ab alio ex fiducia committitur et gratis administrandum gerendumque suscipitur, *L. 1. ff. h. t.* Mandatum nomen a *manus datione* traxit, ait *Isidorus L. 4. cap. 4.* Orig. Olim mandatum officio atque amicitia aestimabatur; postea actionem ex mandato Romani dederunt.

Dictum vero 1º. negotium *honestum*; res enim prohibita et illicita mandari non possunt, neque ulla ex ejusmodi mandatis nascitur obligatio, §. 7. *Inst. L. 6. 22. ff. h. t.*

2º. *Ex fiducia*, eo quod mandans in mandatarii persona singularem ponat fiduciam. Hinc et mandatarii obligatio intelligitur: 1. ob hanc fiduciam nequit ordinarie substituere alium: quod tamen si fecisset, ac rem æque feliciter gessisset per alium, mandans ex gestis obligatur, *L. 8. 46. ff. h. t.* 2. Tenetur ad culpam etiam levissimam, *L. 13. ff. eod.* 3. Ob dolum et culpam latam notatur infamia, *L. 1. 6. ff. de his, qui not. infam.* 4. Fines mandati nequit excedere, *L. 5. ff. §. 8. Inst. h. t.* nec mandans mandatarii excedentis facto tenetur.

3º. *Committitur et gratis suscipitur.* Per primum differt a *negotiorum gestione*, quæ quasi contractus est, in eo sita, quod quis negotium non commissum ultro suscipiat. Per alterum, quod *gratis* suscipiatur, contractus gratuitus esse intelligitur, ac differre a locatione. Hinc etiam a *jussu* distinguitur, quo potestati nostræ subditi striete obligantur, quin illi, quod jubentur, libere suscipiant.

ARTICULUS V.

QUID CONTRACTUS SOCIETATIS? QUÆ PACTA ILLI ADJICI POSSINT, SIVE AN CONTRACTUS, DICTUS VULGO TRINUS, LICITUS ET HONESTUS SIT?

De honestate atque utilitate contractus societatis nemo dubitat; ut ejus tantum hic jura exponenda sint. Solet vero non raro contractui societatis adjici conventio, qua conferens pecuniam in societatem, cum cæteris sociis